

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

In dienst van het koninkrijk: Beroepsontwikkeling van hervormde predikanten in negentiende-eeuws Nederland

Bos, D.J.

Publication date
1999

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Bos, D. J. (1999). *In dienst van het koninkrijk: Beroepsontwikkeling van hervormde predikanten in negentiende-eeuws Nederland*. [, Universiteit van Amsterdam]. Bert Bakker.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

INHOUD

INLEIDING 11

De sociale positie van predikanten 12

Vershil maken – Gemengde gevoelens – Een familieaangelegenheid –
Ongelijkheid in meervoud – Onderscheid in ontwikkeling

Sociologie van beroepsontwikkeling 26

Beroepsbindingen – Nobele motieven – Een nieuw complex –
Strategisch handelen – Evaluatie

Opzet van dit onderzoek 36

1 'VOOR PREEKSTOEL EN GEMEENTE'

PREDIKANTSWERK IN DE NEGENTIENDE EEUW 39

Kanselwerk 42

Eredienst 54

Rites de passage 59

Geboorte – Huwelijk – Uitvaart

'Godsdienstig onderwijs' 69

Avondmaal 77

Herderlijke zorg 79

Huisbezoek – Ziekenbezoek – Voor veroordeelden

Uit roeping 86

Armenzorg – Onthouders en afschaffers – Met den Bijbel

Besluit 92

- 2 'AMBTENAREN MET DEN TITEL VAN PROFETEN'
DE HERVORMDE KERK IN WILLEMS KONINKRIJK 93

Een bestuurlijke elite 97
Een kerkelijk genootschap 101
'Verbetering van der predikanten stand' 106
'Een kring van achtbare mannen' 107
Het onbehagen in de Verlichting 113
'Separatisme' 118
Besluit 123

- 3 'EEN GELEERDE STAND IN DE MAATSCHAPPIJ'
GODGELEERDHEID AAN DE UNIVERSITEIT 129

Excurs: andersdenkenden in opleiding 131
Zeggenschap 134
'Opleiding': de Groninger Godgeleerden 136
'Men wil dat de kudde hare herders beheersche' 138
Een protestantse natie? 141
De 'verkleefdheid' van kerk en academie 146
'Voorlichting van de mannen der wetenschap' 151
Besluit 152

- 4 'MENEER DE BIDDER'
THEOLOGANTEN IN DE STUDENTENSAMENLEVING 155

Werving 156
'Bukken, kruipen, vleien': het proponentenbestaan 161
Een marginale studierichting 163
Vreemde kostgangers 167
'Letteren van beschaafdheid' 168
's Konings wapenrok 171
Theologiestudenten en het corps 176
Groningen – Leiden – Utrecht – Amsterdam
Dimensies van deelname 184
Senaat – Kroeg – Goede zeden – Voetvolk – Ter redactie
'Ballen' en 'knorren' 189
Besluit 193

5 'DAT HEERTJE MET ZIJN WITTE DAS'
GODGELEERDEN IN DE NEDERLANDSE LETTERKUNDE 197

- Predikant-professoren 199
- Cultureel kapitaal 201
- Uiterlijke welsprekendheid als houding 202
- Algemeen beschaafd Nederlands 206
- Theologen als romantici 208
- Humorisme als habitus 210
- 'Hoe hooren zij ons?': theologie en praktijk 213
- Dominee-dichter 215
- Besluit 221

6 'VAN VIJF, DE MINSTE'
DE OPKOMST VAN DE JONGE DOCTOR IN DE THEOLOGIE 225

- Excurs*: promoveren of proponeren 226
- Achtergrond 228
- 'Weleerwaarde, zeergeleerde heren' 232
- Excurs*: godgeleerd genootschapsleven 233
- 'Honos alit artes': de universitaire prijsvraag 235
- Eigen verdienste? 239
- Geleerd in de pastorie 241
- Zin in wetenschap 244
- Excurs*: 'Geloof met scheikunde' – Moderne Theologie 245
- Op wetenschappelijke grondslag 251
- Academische manieren 253
- Deskundigen en leken 257
- Besluit 260

7 ONGELIJKHEID EN BROEDERSCHAP
DE SOCIALE STRUCTUUR VAN HET PREDIKANTENCORPS 263

- Semi-predikanten 265
- Anciënniteit 268
- Buiten dienst 270
- Excurs*: predikantspensioen 271
- Onbejaarden 272
- Beroepsalternatieven 273
 - Secundair onderwijs – Journalistiek – Buiten de kerk
- Balans 283
- Carrière in de kerk 285
 - Stad en land – De weg naar de stad – Steden in rangen
 - Herders en hoogleraren – Hoogerwaarde heren – In druk
- Besluit 303

8 IN DIENST VAN DE GEMEENTE?
HERVORMDE PREDIKANTEN IN BETREKKING TOT HUN GEHOOR 307

- Voorgeschiedenis 308
- Vrije beroeping 312
- ‘Door Gods gemeente, en mitsdien door God zelf geroepen’ 318
- Excurs*: ‘Het geloof der gemeente’ – ethische theologie 322
- ‘De heerschappij der bourgeoisie’: kerkelijke verkiezingen 325
- ‘Het recht der gemeenten tegen de macht der kerk’:
 - Abraham Kuyper en de gereformeerde partij (I)* 328
- Van volkskerk naar denominatie:
 - Abraham Kuyper en de gereformeerde partij (II)* 333
- Godsdienst en geld 338
- Theologie in tweevoud 342
- Het einde van de Grote Kerk.
 - Abraham Kuyper en de gereformeerde partij (III)* 347
- Besluit 352

SUMMARY 365

DANKWOORD 369

TABELLEN 371

BRONNEN 383

Ongepubliceerde bronnen 383

Seriële publicaties 384

Gepubliceerde bronnen en literatuur 385

NOTEN 411

VERKLARENDE WOORDENLIJST 451

REGISTER 463

INLEIDING

Wie die lezer, zied het inderdaad voor zich een pakkende, helderzinnige inacht-
neming, en een publicatie die daar, in het gebied van het dichterlijke, het
wonderbaarlijk bekijkt. Het gebied van zijn hand en leven, van zijn denken
later in en rond de kern, versluisd als vachsel voor het gevoel, dat het
kracht van Bilderdijk stijf maar ook die van het enige waagstuk het pakkende
ambt omgeeft in het is een bereik dat als weinig andere tot de verbeelding
sprekt. Goethe zal het al goed onderwerp zo geschikt voor een dichter als een
deurpredikant. Toekomstige deuren spelen op de deuren — dat is een
Biederijde en een lezende kinderep — een groenachtige pol in een tijd van
man en kinderboek, er verschijnen zelfs dertien "pandemonium". De eerste
le pook die in dergelijk dier aan de hemel wordt voorgeschreven, eenmaal
een zeer voortvarende, en nu verstandig hij onderdoen van de plechtige-
keuze of -delen, maar hij is niet en nu gezet — die steun van de beleving en
poetie in het — zijn omgevoerd. Of dit land, het is een heel wonder is, van
niettemin te begrijpen. Al in de negentiende eeuw, toen de eerste personen
erinnert wie hem, was de plecht van omkleden in de Nederlanden een be-
leving al niet meer vanzelfsprekend. Over het werk op een dat groen, een heel
niet zoveel bekend.

